

נשים ותלמוד תורה

חו"ר הרב דב ליאור

ראשי פרקים:

1. יסודות הלכה זו
2. עיקר ההקפדה – לימוד גמרא בעיון
3. הליכה בדרך הסלולה על פי חז"ל
4. הדברים שאשה חייבת בלימודם
5. סיכום

יסודות הלכה זו

מקור הסוגיה של לימוד תורה לנשים נמצא בגמרא במסכת סוטה¹, שם מובאת המחלוקת של ר' אליעזר ובן עזאי. בן עזאי אומר שחייב אדם ללמד את בתו תורה, ואילו ר' אליעזר אומר שהמלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות. בגמרא מובאים דברי בן עזאי כדעתם של חכמים – "רבנן": "אמר ר' אבהו, מאי טעמא דר' אליעזר? דכתיב 'אני חכמה' ... ורבנן האי 'אני חכמה' מאי עבדי ליה?..."

במחלוקת ר' אליעזר וחכמים היה צריך לפסוק כחכמים², אבל הרמב"ם פוסק כר' אליעזר – שאין ללמד תורה לנשים, וגם תורה שבכתב לכתחילה אין ללמד אותן. אם היא

¹ דף כ"א ע"ב, ובמשנה שם כ' ע"א.

² כדברי הגמרא בשבת ק"ל ע"ב: "היאך מניחין דברי חכמים ועושין כרבי אליעזר? חדא דרבי אליעזר שמותי הוא, ועוד יחיד ורבים הלכה כרבים".

למדה יש לה זכות, אבל זה לא לכתחילה: "אשה שלמדה תורה יש לה שכר, אבל אינו כשכר האיש, מפני שלא נצטווים ... ואע"פ שיש לה שכר, צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה ... במה דברים אמורים? בתורה שבעל פה, אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחילה..."³. על כך שואל הכסף משנה: על סמך מה פסק הרמב"ם כמו ר' אליעזר, הרי בדרך כלל אנו אומרים שר' אליעזר שמותי הוא ואין הלכה כמותו?⁴

ה'ציץ אליעזר' משיב לשאלה זו, על פי החיד"א⁵. בפרק ב' של מסכת ברכות דנו חז"ל בעניין טומאת בעל קרי, מה אסור לו לעשות ומה מותר. בתוספתא שם (אות י"ב) כתוב כך: "הזבים והזבות והנדות והיולדות, מותרין לקרות בתורה ולשנות במשנה במדרש בהלכות ובאגדות, ובעלי קריין אסורין בכולם". כתוב כאן מפורשות, כדבר פשוט, שאשה מותרת ללמוד תורה. אבל סתמא דגמרא במסכת ברכות, כשמביאה את דין התוספתא, משמיטה את הקטע הזה – וכך כתוב: "הזבים והמצורעים ובאין על נדות, מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, לשנות במשנה וגמרא ובהלכות ובאגדות, אבל בעלי קריין אסורים"⁶ – פה השמיטו מפורשות את הנשים, נידות וזבות וכו'. מה שהגמרא השמיטה את הקטע הזה, כתב הציץ אליעזר, זה מסייע לשיטת הרמב"ם: התוספתא יכולה לסבור כמו בן עזאי, אבל הגמרא אינה סוברת כך אלא כר' אליעזר, וכמוה פסק הרמב"ם. זה אחד התירוצים לקושיית הכסף משנה.

בגוף דברי הרמב"ם, השאלה היא: האם אסור לאשה ללמוד, או שרק אסור ללמד אותה? אנו מוצאים בתלמוד את אשתו של ר' מאיר, ברוריה, שהיתה חכמה⁷, וכן עוד כמוה. גם בדורות הקודמים אנו מוצאים שהיו נשים למדניות. בנותיו של רש"י היו אומרות שיעור – עם מחיצה – בפני בעלי התוספות. אתם יודעים מה זה להגיד שיעור בפני בעלי התוספות? במי עסקינן?! הן הרי שמעו תורה בבית של רש"י! רש"י לימד תלמידים, והן ישבו במטבח ושמעו מעצמן. כך גם אשתו של הבעל שם טוב; היו כמה יוצאות מן הכלל. מכאן רוצה החיד"א⁸ לומר שיש להבחין בין ללמד את האשה – שעל זה הגמרא דנה במסכת סוטה – ובין אם היא מוכשרת ורוצה ללמוד בעצמה, לו יצוייר שהיא יכולה תמיד

³ רמב"ם הלכות תלמוד תורה פ"א ה"ג, וכן הוא בטור ושולחן ערוך יורה דעה סימן רמ"ו (סעיף ו').

⁴ יש שני טעמים בראשונים (ראה רש"י ותוס' בשבת ק"ל ע"ב ונדה ז' ע"ב) מדוע ר' אליעזר נקרא "שמותי": אם מפני שהוא מבית שמאי, ואם מפני שנידו אותו (כלשון "שמותי" במסכת בבא מציעא ק"ח ע"ב ועוד).

⁵ שו"ת ציץ אליעזר חלק ח' סימן ג'.

⁶ ברכות כ"ב ע"א, ועוד.

⁷ פסחים ס"ב ע"ב, ועוד.

⁸ שו"ת טוב עין סימן ד', וכן בברכי יוסף יו"ד רמ"ו ו'.

ללמוד לבד. אם היא רוצה ללמוד בעצמה, וכי יש איסור ללמוד! החיד"א אומר מפורשות שאין בעיה בזה, ועל זה הרמב"ם כותב שאם לומדת מעצמה יש לה שכר. הרב לא רשאי ללמדה, מחשש שמא תוציא לדברי הבאי, כי הוא אינו יודע מה בליבה⁹ – אבל אם היא רוצה לקחת ספר וללמוד, היא מכירה את עצמה. אם יש אשה יראת שמיים ועם שכל שרוצה ללמוד, והיא יודעת בליבה שיש לה כוונה טהורה, עליה אין שום מגבלה או איסור, ומותר לה ללמוד בעצמה. יש גם כאלה שחולקים על זה, אבל כך דעת החיד"א.

צריכים גם להבין, את הדין הזה שהרמב"ם כותב שלא ללמד את בתו תורה. על מה אנחנו מדברים? יש לימוד מקרא, יש לימוד משנה, ויש לימוד גמרא בעיון. המהרש"ם (ב'דעת תורה') מביא בשם המהרי"ל¹⁰, שעיקר מה שחז"ל הקפידו זה ללמוד גמרא בעיון. שימו לב; מה שהקפידו חז"ל זה לא סתם על קריאת קטע, אלא על לימוד גמרא בעיון. ללמוד גמרא בעיון זה לא שייך לנשים. לא מפני שהיא לא מבינה! את זה אנחנו לא אומרים. הרי חז"ל דרשו "ויבן ה' אלקים את הצלע" – מלמד שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה¹¹; אשה יכולה להבין, יש לה ראש. ללמוד כימיה, ללמוד מתמטיקה, זה לא קל, גם זה דורש מאמץ ולימוד רציני. חז"ל לא אמרו שנשים לא מבינות, אלא שמבחינת האמת, לימוד גמרא זה לימוד תורה במהות אחרת. הגישה של "אלו ואלו דברי אלוקים חיים", צריכה הכנה.

עיקר ההקפדה – לימוד גמרא בעיון

צריך לדעת: כל הלימודים חשובים, אבל הדבר הקשה ביותר זה ללמוד גמרא בעיון. בן תורה שניסה פעם לפצח סוגיה, להבין קושייה לפי רש"י, לפי התוספות, לפי הר"ן, לפי בעל ה'מלחמות', יודע שיכולות להיות הרבה שיטות איך להסביר את הקושייה, מה המקשן חשב, ויש לזה השלכה לכמה וכמה נושאים. יש סוגיות שבהן יש שבע שיטות ראשונים איך להסביר את הקושייה ואת התירוץ בגמרא. שבע שיטות! זה לאו מילתא זוטרתא. ולהסביר מה המחלוקת בין השיטות, ולמה רש"י לא סובר כמו התוספות, מה אילץ אותו לפרש אחרת, למה רבנו תם לא יכול לסבור כמו הרי"ף, ואיך המהרש"א הבין את רש"י, איך המהרש"ל הבין את רש"י, איך ראשונים אחרים מתמודדים עם אותה בעיה, רמב"ן,

⁹ כדברי הפרישה (יו"ד רמ"ו ס"ק ט"ו).

¹⁰ שו"ת מהרי"ל החדשות סימן מ"ה.

¹¹ נדה מ"ה ע"ב.

רשב"א, ריטב"א, מה ההבדל ביניהם – ובעיקר מה הנפקא מינה לדינא בין הסברות. ר' עקיבא אייגר, הקצות, הנתיבות, החת"ם סופר ועוד גדולי ישראל, איך כל אחד האיר בתבונתו את הקטע הזה בגמרא. להבין בעמקות – זה לימוד גמרא בעיון; זה לא מתאים לנשים.

לימוד אמיתי – לא לשם שעשוע – זה דבר שדורש רצינות וכובד ראש, ואינו מתאים לתכונתן של נשים. בן תורה אמיתי, שבא ללמוד באמת וברצינות יושב כמה שעות על קטע בגמרא, בעמל ויגיעה איך להבין את הקושיה: איך להבין את הקצות, איך להבין את המהרש"ם, מה המחלוקת ביניהם וכו'. מי שלומד בעיון, שוקד כמו שצריך ולא לשם שעשוע. אשה יכולה לשבת ארבע שעות על גמרא ולעמול על הבנת קושיה ותירוץ כמו בחור? האם בנות מסוגלות ללמוד גמרא באותה רצינות כמו בנים? האם הן יכולות לשבת ב'סדר' וללמוד גמרא בעיון באותה מתכונת כמו בחורים בישיבה? האם זה מתאים לתכונה שלהן? אני לא חושב. חז"ל דיברו על התכונות השונות שיש לגברים ולנשים: גברים הם יותר רציניים בנושא זה, ואצל נשים יותר חוששים לדברי הבאי, כפי שאומרים חז"ל "נשים דעתן קלה עליהן"¹²; זו תכונתן.

זו אינה לא פגיעה בכבודן, אלא זה לא מתאים לתכונות שלהן. כמו שחז"ל אומרים: "אשר עבדו בהם בפרך" (שמות א' י"ד) ...שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים"¹³. העמל המושקע, היגיעה שהתורה דורשת, אינם מתאימים לתכונת הנשים – למרות שהן יכולות להבין. חז"ל קבעו שלכלל הנשים זה לא מתאים, מצד תכונתן, והן עלולות להוציא דברי תורה לדברי הבאי (כפי שמביא הרמב"ם) בכל מיני התחכמויות, כלומר דברי ערמוניות וכדומה (כרש"י בסוטה). בהתחכמויות כאלה אפשר להערים על כל המצוות; למשל, בתרומות ומעשרות, אדם יכול להכניס את פירותיו דרך גגות וקרפיפות וכך לפטור אותם מתרומות ומעשרות¹⁴ – וכן הלאה.

יש יוצאות דופן, בוודאי, בכלל כלל יש יוצא מן הכלל. לא כל הנשים כאלה, ואנו אכן רואים שיש נשים בודדות שיש להם כוונה ממש – אבל לכלל הנשים, על פי טבען זה לא מתאים.

¹² שבת ל"ג ע"ב, ועוד.

¹³ סוטה י"א ע"ב.

¹⁴ עיין ברכות ל"ה ע"ב ועוד. כמובן, יראת שמיים גדולה לא תעשה זאת.

הליכה בדרך הסלולה על פי חז"ל

אנו רואים שיש תכונות שונות בין אנשים לנשים, וכל הנסיונות הללו לטשטש ולעשות "שוויון", לומר שכולם שווים, זה לפי השפל של הרחוב, של העיתונות. הרי אנחנו אומרים בתפילה בראש השנה "כרחם אב על בנים". מאיפה לקחו את זה? כתוב "אם במחתרת ימצא הגנב והוכה ומת, אין לו דמים. אם זרחה השמש עליו, דמים לו שלם ישלם"¹⁵, ואומרים חז"ל שיצא האב החותר על בנו – שמי שרואה אותו אסור לו להורגו – מפני שהאב שחותר על בנו, מן הסתם בא אך ורק על עסקי ממון, ולא יהרוג אותו¹⁶. לעומת סתם אדם שחותר על מישהו, שאנו מניחים שאם הוא בא על ממונו, הוא יכול גם לפגוע בו, ולכן יש לו דין רודף ולמי שרואה אותו מותר לפגוע בו ולהציל את הנרדף. ומה הדין אם אמא חותרת במחתרת לגנוב אצל בנה? האם יהיה לה אותו הדין כמו האב, או לא? בפשטות זה אותו דבר, אבל הרא"ש בתוספותיו לסנהדרין (שם) אומר שזה דין מיוחד באב ולא באם. אָם שהדרדרה למצב כזה שהיא הולכת לגנוב, מסוגלת גם לפגוע בבנה. לכן אנו אומרים "כרחם אב על בנים".

אבל בעולם הרחב, ברחוב, זה בדיוק הפוך: שם אומרים 'אמא רחמניה', 'כרחם אם'... שמעתי פעם על מעשה מהעיתון, שאשה אחת מתורבתת נכנסה לחנות, עם ילד ביד אחת וכלב ביד שניה. הילד לקח משהו מהחנות והתחיל לזלול, וגם הכלב הריח משהו והתחיל לאכול. היא אמרה לחנווני: 'מה שהילד אכל אני אשלם, אבל הכלב? מה אני יכולה לעשות'. בדיוק הפוך מסברתם של חז"ל! לפי חז"ל, על בעלי החיים יש לאדם חיוב שמירה, ואילו קטן שהזיק פטור¹⁷. זו דוגמא שמי שקורא עיתון, דעתו נעשית ממש ההיפך מסברה של תורה.

עיקר הבעיה היא התחכמות נגד קביעות חז"ל. שאלו אותי פעם על מקרה שהנשים רוצות בליל פורים לקרוא מגילה לבד – האם מותר שאשה אחת תקרא מגילה לפני כולן. נכון, מצד הדין הפשוט אין בזה בעיה, אבל השאלה היא מה עומד מאחורי זה; אין ספק שנושבת פה רוח של רפורמה, של "קידמה", "שוויון", ועוד כמה ביטויים שדופי קדים. השאלה היא המניע. אם מדובר במקום שיש בנות ואין מי שיקרא, אז שאשה תקרא להן; אבל כאן הן רוצות להבליט שהן לא נגררות אחרי הגברים. ברחוב זה נקרא "מיצוי עצמי": בפורים הן רוצות לקרוא מגילה, ובשמחת תורה הן רוצות לרקוד עם ספר תורה, ויש גם כאלה שעושות זאת ליד הכותל המערבי. ברור שיש פה מגמה לפגוע במסורת של קדושת

¹⁵ שמות כ"ב, א'–ב'.

¹⁶ סנהדרין ע"ב ע"א–ע"ב.

¹⁷ בעלי חיים: משנה בבא קמא א א', שם ב' ג'. קטן: שם ח' ד'.

הדורות, של כלל ישראל. היות שאשה לא מצווה על ספר תורה, לא שייך שהיא תרקוד עם ספר תורה¹⁸. נשים יכולות לעזור ללימוד תורה בדרכים שלהן, כמו שחז"ל אומרים "נשים, במאי זכיין" – שמסייעות לבעליהן, ומוליכות את הילדים לבית המדרש¹⁹. יש מספיק דרכים, ולא דווקא הדבר הזה.

הנצי"ב עסק בזה בפרשת שמע, על הפסוק "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, אשר אתם זונים אחריהם"²⁰. חז"ל הסבירו לפי הפשט – עין רואה והלב חומד, והאיברים מבצעים את העבירה²¹; זה פשוטו של הפסוק, שלא להסתכל על תמונות שמושכות. אבל הנצי"ב אומר שהפסוק מכיל בקרבו עוד אזהרה: "ולא תתורו אחרי לבבכם" – לא לסלול מסילות חדשות בסדר עבודת ה', בהתקרבות כלפי שמיא! הנצי"ב מסביר שזאת היתה הטעות של אותם מאתיים וחמישים איש אצל קורח ועדתו, ולכן פסוק זה נסמך לפרשת קורח. אותם מאתיים וחמישים איש, כוונתם היתה לשם שמיים. בערה ויקדה בליבם אהבת ה' וקרבתו, אבל אי אפשר להתקרב למשכן, כי הלוויים שמרו עליו. היום אנחנו רחוקים מנושא הקרבנות, אבל אז זה תפס את החסידים שבדור. הם ידעו שהם עוברים על ציווי של משה רבנו, אבל יקדה בליבם התשוקה להתקרב אל ה', והיו מוכנים – תוך מסירות נפש – לעבור על איסור כדי להתקדש. וזה מה שמשה רבנו אמר "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם": אל תנסו לסלול דרכים חדשות בסדר עבודת ה', אלא רק לפי דרכה של תורה. יש לנו דרך סלולה מהדורות הקודמים, ולימוד גמרא לבנות זו לא דרך שאנחנו מכירים.

הדברים שאשה חייבת בלימודם

בדורות הקודמים, באירופה, נשים באמת לא למדו. איך כל בת ידעה? ראתה אצל אמה: איך מכשירים בשר, דיני שבת וכו'²². אבל כיום, בדורות האחרונים, עלתה בעיה:

¹⁸ כתוב בתלמוד (מגילה כ"ג ע"א) שתיאורטית גם אשה יכולה לעלות לתורה, ויש ראשונים שסוברים שאשה אף חייבת לשמוע קריאת התורה בשבת. לא שהיא צריכה לקרוא, אבל לשמוע; יש דעה כזאת. אבל שהן יקימו להן במה בפני עצמן?! זה רוח ומגמה של רפורמה; הרי אצל רפורמים הן גם עולות לתורה.

¹⁹ ברכות י"ז ע"א.

²⁰ במדבר ט"ו ל"ט.

²¹ במדבר רבה י"ז ו', וראה שם י' ב'.

²² כמתואר בשו"ת מהרי"ל סימן קצ"ט.

הקבלה התרופפה – ולכן גם נשים חייבות ללמוד, כפי שהחפץ חיים כתב ב'ליקוטי' הלכות
 כבר לפני שמונים-תשעים שנה:

"ונראה דכל זה דוקא בזמנים שלפנינו, שכל אחד היה דר במקום אבותיו, וקבלת
 האבות היה חזק מאד אצל כל אחד ואחד, והתנהג בדרך שהלכו אבותיו, כמאמר
 הכתוב 'שאל אביך ויגדך' (דברים ל"ב ז'), ובזה היינו יכולים לומר שלא תלמד תורה
 ותסמוך בהנהגה על אבותיה הישרים. אבל כעת בעוונותינו הרבים, שקבלת האבות
 נתרופף מאד מאד, וגם מצוי שאינו דר במקום אבותיו כלל, ובפרט אותם שמגדילים
 עצמם ללמוד כתב ולשון העמים, הרי מצוה רבה ללמדם חומש, וגם נביאים וכתובים
 ומוסרי חז"ל ומסכת אבות וספר מנורת המאור וכדומה, כדי שיתאמת אצלם עניין
 אמונתנו הקדושה. דאי לאו הכי, עלול שיסורו לגמרי מדרך ה' ויעברו על כל יסודי
 התורה"²³

דורות רבים לפני כן כבר אמר הרמ"א שאת הלכות שלהן הן בוודאי צריכות ללמוד:
 "ומכל מקום חייבת האשה ללמוד דינים השייכים לאשה"²⁴. כלומר, היא צריכה ללמוד דיני
 תפילה, ברכות, שבת, מועדים, דיני כשרות הבית, הלכות טהרת המשפחה וכו'. את כל
 הדברים ששייכים לגביה, בוודאי שהיא צריכה ללמוד²⁵. הרי בהלכות ברכות יש פרטים
 ופרטי פרטים: דיני קדימה בברכות, על מה לברך קודם, שבעת המינים, חביב קודם, על
 איזה כמות מברכים ברכה ראשונה ואחרונה – בוודאי שהיא צריכה לדעת את הפרטים
 הללו. גם בשבת יש הרבה פרטים: איך מחממים אוכל, ואיזה אוכל – נזלי או מוצק,

²³ ליקוטי הלכות על מסכת סוטה כ"א (ד, ה'). קודם לכן, באותו מקום, החפץ חיים כותב: "כל שכן שיש
 להיזהר מללמד לנערות מאמרי כתבי לצון ודברי חשק, שזהו ממש מכלה ליבן ונפשן ומרגיל עצמן בזה,
 ובכלל הקורא בספרים החיצוניים שהחמירו חכמים מאד..." (לגברים ולנשים, ראה או"ח סימן ש"ז, ט"ז). כאן הוא
 מדבר על כך שלא ללמד דברים בטלים נגד התורה. אמנם הרמב"ם קרא גם ספרי עבודה זרה (מ"ג ג' כ"ט),
 כי היה צריך להגיב עליהם, ומדובר גם על אדם ספציפי מאד; אבל סתם תלמידים שילמדו דברים כאלה?
 בוודאי שאסור.

²⁴ יו"ד סימן רמ"ו סעיף ו' בהג"ה.

²⁵ יש לדעת, שאת דין הדלקת נר בשבת, בנו של הפרישה הביא בשם אמו! (ראה הקדמה לפרישה י"ד, וע"ע
 או"ח רס"ג ה' ודגמ"ר והגהות החת"ס שם, ולעומתם מג"א שם ס"ק י"ב) "כך אמי נהגה", שידעה כאן את ההבחנה בין
 שבת לחג: בשבת, לפי שיטת יהודי אשכנז, אשה מדליקה ומכסה את הפנים, ולאחר מכן מברכת. ביום
 טוב זה לא ככה; ביום טוב היא מכינה את הנר ואת הגפרור הדולק, מברכת, ורק אז מדליקה. מדוע?
 בשבת, (לפי שיטה זו) בזמן שהיא מברכת כבר יש קבלת שבת, אז איך היא תוכל להדליק אחרי הברכה? לכן
 היא עושה מין התחמקות כזאת, שמדליקה וכאילו לא רואה. אבל ביום טוב אין בזה איסור, ולכן ראוי
 לברך לפני הברכה, כי יש לנו כלל שאדם צריך לעשות את כל המצוות כ'עובר לעשייתן' – קודם כל לברך
 ואחר כך לעשות את המצוה. אז מי שידעת ומבינה את הדין, יודעת לעשות הבחנה בין זה לזה.

שהתבשל או לא התבשל, איך מותר לעשות, בוודאי שהיא צריכה ללמוד את כל ההלכות האלה. וזה רק תחום אחד; כמה הלכות יש בענייני תפילה, וכמה הלכות יש בענייני מועדים, ודאי שאשה צריכה לדעת הלכה²⁶.

אבל יש להבחין בין לימוד הדינים, איך לעשות ומה לא לעשות, לבין ללמוד את הסברות שיש בדינים. כשמתמקדים בלימוד יותר בדינים ופחות ביסודות, יודעים מייד מה אסור ומה מותר. אבל בשביל מה הבת צריכה ללמוד גמרא בעיון? מה זה יתן לה?! שהיא תבין את הקושיה לפי רש"י או לפי רבנו תם? היא צריכה ללמוד "שור שנגח את הפרה ונמצא עובר בצידיה"? מחלוקת סומכוס וחכמים אם משלמים חצי נזק או לא? בשביל מה? מה זה שייך לנשים?

בחור ישיבה לומד גמרא, אחר כך הוא מסתכל בשולחן ערוך, רואה שהמחבר פוסק כך והרמ"א פוסק כך. בן תורה צריך להבין למה המחבר פוסק כך ולמה הרמ"א פוסק אחרת, מה שורש המחלוקת, ולהבין את היסודות שלהם. אבל אשה לא צריכה את זה. בשביל מה? היא צריכה לדעת למשל אם מותר לטלטל את הנר בשבת או אסור, והאם זה מוקצה, או בסיס לדבר האסור, וכו' – ובכל הפרטים הללו היא לא צריכה את הנימוקים, מה מסתתר מאחורי הדין. אם היא רוצה ללמוד משניות, מסכת ביצה למשל או מסכת פסחים, שתלמד. אבל מה שלומדים היום גמרא ב"עיון", זה נגד חז"ל. נשים רוצות ללמוד פרשת שבוע? שילמדו פרשת שבוע. רוצות מוסר? שילמדו מוסר. רוצות אמונה, רוצות מהר"ל? אפשר ללמוד. גמרא – לא להכניס בסדר הלימוד.

אשה צריכה ללמוד ספרי מוסר. האם היא לא צריכה לעסוק בתיקון המידות?! לעבוד על כעס, גאווה, שנאה, קנאה – בוודאי שצריך ללמוד מוסר. הרי גדולי ישראל חיברו ספרים על זה. הספר הקלאסי הוא 'מסילת ישרים', אבל יש עוד ספרי מוסר שאותם אפשר ללמוד. גם את מדע האמונה בנות צריכות ללמוד, בייחוד בדורנו; אם זה ספר הכוזרי ואם זה שאר ספרים. מי שלא לומד כיום מדע האמונה, בהכרח יהיה מבולבל. יש היום הרבה בבלולים, איך להסתכל על המציאות שאנו חיים. יש היום המון ערמומיות, גם בציבור

²⁶ בחור מהישיבה שלנו נפגש פעם עם בחורה מ'המכללה'. התחילו לדבר; היא למדה את נושא ברכות הנהנין, ושם לומדים ומבינים כמו שצריך. והוא? למד גמרא, מסכת סנהדרין וכו' – ובקיצור לא התמצא בהלכות ברכות, והוא חשב שמה שהיא טובה בכך, זהו פער גדול מדי. אחר כך הוא בא לדבר איתי, ואמרתי לו: 'תשמע, אם אתה תלמד אתה תדע כמו שצריך? אז תגיד לה את זה. עכשיו אתה לא מצוי בזה? תלמד ויהיה בסדר'. הבחורה הזאת ידעה הלכות ברכות? טוב מאד, ודאי שהיא צריכה לדעת זאת. גם אם באותו רגע הבחור לא ידע משהו בעניינים אלה, והיא למדה כמו שצריך, זה לא אומר שהם לא מתאימים.

הדתי-לאומי. יש כאלה שאומרים "קדוש קדוש קדוש" על כל מה שהממשלה אומרת, זה נקרא 'ממלכתי'; אפילו אם יגידו שצריך לעמוד על הראש – זה קדוש. ולעומתם יש שאומרים שיש להבחין בין עצם קיומה של המדינה, לבין הרשעות שמתלוות לשריה.

הציבור החרדי בכלל לא לומד את מדע האמונה, לא לומד תנ"ך, ומי שלא לומד זאת, ברור שכל השקפתו היא עקומה. ומה שהם לא לומדים, זה מתוך אידיאולוגיה. להחזיק באידיאולוגיה שלא ללמוד תנ"ך?! כל ספרי הנביאים, למה הם באו? הם באו לפקוח עיניים ולהתבונן בהשגחת ה' על עמו – והם מתעלמים, לא מסתכלים. השואה לא אומרת להם כלום, תקומת מדינת ישראל לא אומרת להם כלום, ומבחינתם אפשר לעבור על שני הדברים האלה ולהמשיך עם מה שהיה לפני מאה שנה, כאילו לא קרה שום דבר. הם לא ישאלו אפילו למה באה שואה, כי הרי אסור להרהר אחרי מידותיו של הקב"ה, לא? הם מסתתרים מאחורי מאמר חז"ל²⁷, מבלי להבין באיזה 'היכי-תמצו' נאמר המאמר הזה. הכל עקום. זו לא דרכה של תורה; התורה אומרת בפרשת האזינו "בינו שנות דור ודור"²⁸: תסתכל מה ההשגחה עושה איתך, מה היא מראה לך.

סיכום

חז"ל אמרו שלימוד גמרא בעיון לא מתאים לנשים. הם לא אמרו שהנשים לא מבינות, להפך, יש להן בינה יתירה; אבל כמו שהרמב"ם נימק, זה לא מתאים לתכונה שלהן, כי הן יכולות להוציא את הלימוד לדברים לא טובים. אם יש אחת שמתאימה לזה, היא יכולה ללמוד, אבל לכלל הבנות זה לא מתאים.

לעומת זאת, בוודאי שצריך ללמוד דברים אחרים. במדרשה לבנות אפשר ללמד יראת שמיים, מקרא, תנ"ך, הלכה, מוסר, מדע האמונה – יש להן מספיק חומר ללמוד, גם ללא גמרא בעיון.

²⁷ ראה שמות רבה ו' א', וכן ילקוט שמעוני האזינו רמז תתקמ"ב.

²⁸ דברים ל"ב ז'.